

VYBRANÉ ASPEKTY EKONOMICKEJ DÔLEŽITOSTI FINANČNEJ GRAMOTNOSTI

SELECTED ASPECTS OF ECONOMIC IMPORTANCE OF FINANCIAL LITERACY

MONIKA BAČOVÁ

Mgr. Ing. Monika Bačová, PhD., Katedra ekonómie, Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach, Ekonomická univerzita v Bratislave, telefón: 055 722 3111, 055 722 3244, e-mail: monika.bacova@euke.sk

Abstract

In connection with the development on the financial market many financial and non-financial institutions show an increasing interest in financial education and financial literacy. Experts, institutions formulate different definitions of financial literacy. In the conditions of the Slovak Republic in accordance with the National Standard of Financial Literacy, financial literacy is defined as the ability to utilize knowledge, skills and experience for effective management of one's own financial resources with the aim to ensure lifelong financial security of oneself and one's household. This document defines also the minimal knowledge, skills and experience that a school leaver of a secondary school or a high school should have. The minimal knowledge include a knowledge about payment card too.

The submitted article presents results of the survey about financial literacy of university students in Slovakia with an emphasis on their financial knowledge, behaviour and attitudes in payment card area.

Key words: financial literacy, payment card, debit card, credit card

1. Úvod

V poslednom období častou témou diskusií a prieskumov je problematika gramotnosti obyvateľstva vo všetkých oblastiach spoločenského života. Financie a s tým súvisiaca finančná gramotnosť obyvateľstva sa stala aktuálnejšou v súvislosti s rozvojom finančného trhu a objavovaním sa nových produktov na trhu. Nie menej významnou príčinou rastu záujmu štátu o zvyšovanie finančnej gramotnosti obyvateľstva je aj posledná globálna finančná kríza.

Finančnú gramotnosť na Slovensku definuje Národný štandard finančnej gramotnosti ako schopnosť využívať poznatky, zručnosti a skúsenosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti [1]. Vzhľadom na vývoj na trhu ponúkaných finančných produktov je nevyhnutné významnú pozornosť venovať aj ochrane spotrebiteľov na finančnom trhu. Nevyhnutnou súčasťou ochrany spotrebiteľov na finančnom trhu je dostatočná informovanosť spotrebiteľov o ich právach a povinnostiach, o finančných produktoch, teda aj vedomosti z oblasti financií a manažmentu osobných financií. Nevyhnutnosť orientovať sa v oblasti financií je podmienená tým, že jednotlivec každodenne prijíma finančné rozhodnutia, ktoré krátkodobo či dlhodobo ovplyvňujú jeho finančnú situáciu.

S ochranou spotrebiteľa na finančnom trhu rastie nevyhnutnosť zvyšovania vedomostí a zručností obyvateľstva v oblasti financií prostredníctvom finančného vzdelávania, ktoré je v súčasnosti už súčasťou vzdelávacieho procesu na základných a stredných školách na Slovensku.

Mnohé publikované výsledky výskumov ako na Slovensku tak aj vo svete poukazujú na nízku úroveň finančnej gramotnosti populácie.

Cieľom príspevku je analyzovať ako vysokoškooláci využívajú platobné karty.

Príspevok definuje finančnú gramotnosť tak ako to definujú rôzne inštitúcie a štáty. Charakterizuje Národný štandard finančnej gramotnosti, vymedzuje platobné karty ako jeden z produktov, ktoré by absolventi strednej školy mali poznať a následne prezentuje výsledky prieskumu o finančnej gramotnosti vysokoškolákov na Slovensku s dôrazom na platobné karty a poukazuje na súvislosti so zabezpečením stabilného ekonomického vývoja.

Príspevok je čiastočným výstupom projektu VEGA č. 1/0708/14 Udržateľný rozvoj vysokoškolského vzdelávania v manažérskych odboroch riešenom na Podnikovohospodárskej fakulte Ekonomickej univerzity v Bratislave so sídlom v Košiciach.

2. Finančná gramotnosť a platobné karty

Finančná gramotnosť je považovaná za jednu zo súčastí ekonomickej a všeobecnej gramotnosti. V odbornej literatúre a v oficiálnych dokumentoch rôznych inštitúcií nachádzame určité špecifiká pri definovaní finančnej gramotnosti.

Európska komisia definuje finančnú gramotnosť ako schopnosť spotrebiteľov a malých podnikateľov rozumieť retail finančným produktom s cieľom urobiť informované finančné rozhodnutia [2].

Na Slovensku v odbornej literatúre nájdeme viacero definícií, ktoré vychádzajú zo zložitosti potrieb jednotlivca a zo zložitosti finančných produktov.

Pre potreby nášho príspevku finančnú gramotnosť budeme v súlade s Národným štandardom finančnej gramotnosti definovať ako schopnosť využívať poznatky, zručnosti a skúsenosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti.

Národný štandard finančnej gramotnosti [3] je otvoreným dokumentom, v ktorom je definovaná finančná gramotnosť a špecifikované poznatky, zručnosti a skúsenosti, ktorými musia pedagógovia a žiaci disponovať, aby si mohli podľa potreby rozširovať svoje vedomosti o osobných financiách. Národný štandard finančnej gramotnosti na Slovensku bol pripravený v súlade s medzinárodnou normou pre klasifikáciu vzdelávania ISCED (International Standard Classification of Education). Vymedzuje sedem tém finančného vzdelávania s celkovou kompetenciou.

Celkovú kompetenciu pri každej téme špecifikuje v čiastkových kompetenciách. Pri každej z nich formuluje očakávania – minimálnu finančnú gramotnosť.

Vývoj situácie na finančnom trhu si vyžiadal aktualizáciu Národného štandardu finančnej gramotnosti. Prvá verzia národného štandardu finančnej gramotnosti bola vytvorená v roku 2008 a obsahovo aj terminologicky už nezodpovedala súčasným požiadavkám finančného trhu a jeho nárokom na proces výchovy a vzdelávania na základných školách a stredných školách. V roku 2013 Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky predložilo na rokovanie vlády Slovenskej republiky Správu o stave vzdelávania zameraného na podporu rozvoja finančnej gramotnosti. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky v spolupráci s Ministerstvom financií Slovenskej republiky aktualizovali Národný štandard finančnej gramotnosti na verziu 1.1., ktorý účinnosť nadobudol 1. septembra 2014. Názvy siedmych tém Národného štandardu finančnej gramotnosti orientovaných na vybrané kategórie finančnej gramotnosti zostali nezmenené.

Zmeny sa týkali predovšetkým obsahu a odborného obsahu, ktorý bol rozšírený o aktuálnu problematiku (významu boja proti korupcii, ochrany proti praniu špinavých peňazí a ochrany finančných záujmov EÚ, oblasť komunikácie o určovaní rôznych spôsobov komunikácie o finančných záležitostiach). Štruktúra bola zjednodušená.

V štvrtej téme finančného vzdelávania Plánovanie a hospodárenie s peniazmi, v ktorej je vymedzená celková kompetencia Organizovanie osobných financií a používanie rozpočtu na riadenie hotovosti v súlade s čiastkovou kompetenciou 2: Popísať spôsob používania rôznych metód platenia je uvedené, že absolvent druhého stupňa základnej školy by mal rozlíšiť platobné karty podľa funkcie (debetné, kreditné), podľa technológie (s magnetickým prúžkom a čipom) a podľa spôsobu prevedenia (embosované, neembosované, virtuálne) a absolvent strednej školy s úplným stredným všeobecným vzdelaním alebo úplným stredným odborným vzdelaním je schopný porovnať charakteristiky a náklady na bežný účet a debetnú platobnú kartu ponúkanú finančnými inštitúciami.

Z uvedeného vyplýva, že vysokoškoláci bez ohľadu na študovaný študijný odbor by mali poznať platobné karty ako pohodlný a bezpečný nástroj na bezhotovostné prevody peňažných prostriedkov, ktoré svojim držiteľom umožňujú platiť za tovar v obchodoch, reštauráciách, hoteloch, na čerpacích staniciach, na internete, vyberať hotovosť z bankomatov. Mali by poznať debetné a kreditné karty. Debetné platobné karty sú pevne naviazané na bankový bežný účet, nimi je možné čerpať prostriedky do výšky zostatku na bankovom účte, pričom platby či výbery touto kartou sú strhávané priamo z bežného účtu, na ktorý bola táto karta vydaná a ku zúčtovaniu platieb dochádza bezodkladne, kedy sa finančná inštitúcia o platbách dozvie. Kreditné platobné karty – úverové karty, ktoré predstavujú úverový produkt, ktorý má pridelený úverový limit poskytnutý bankou alebo nebankovou finančnou inštitúciou, pričom tento limit závisí od bonity klienta, ktorému bola daná karta poskytnutá. Použitím kreditnej karty pri platbe alebo na výber hotovosti držiteľ karty automaticky čerpá pôžičku úročenú úrokovou sadzbou, ktorá spravidla prevyšuje úrokovú sadzbu krátkodobých úverov a ktorú bude treba splácať. Inštitúcia vydávajúca kreditnú kartu ponúka držiteľom kariet určité bezúročné obdobie, počas ktorých čerpané prostriedky neúročí a ak držiteľ karty splatí pôžičku podľa dohodnutých podmienok počas tohto obdobia, neplatí žiaden úrok.

V podmienkach Slovenskej republiky bolo uskutočnených viacero prieskumov finančnej gramotnosti, ktorých súčasťou bolo aj zisťovanie, aké platobné karty majú respondenti v držbe a na čo ich používajú.

Slovenská banková asociácia v roku 2007 uskutočnila prieskum o finančnej gramotnosti dospeléj populácie (vek od 18 do 75 rokov) na Slovensku. Prekvapením bolo zistenie, že respondenti si zamieňajú pojem kreditná a debetná karta, resp. že respondenti debetnú kartu považujú za kreditnú a naopak. Z prieskumu vyplynulo, že kreditnú kartu používa 54,9 % respondentov, pričom debetnú kartu používa len 19,3 % respondentov. Zaujímavým je zistenie, že 43,5 % respondentov nerozumie fungovaniu debetnej karty a 15,9 % respondentov nerozumie ako funguje kreditná karta. Peniaze z bankomatu debetnou kartou vyberá len 10,7 % respondentov a kreditnou kartou až 40,3 % respondentov [4].

3. Finančná gramotnosť vysokoškolákov na Slovensku v oblasti platobných kariet

V roku 2013 riešitelia projektu VEGA č. 1/0474/12 Finančná gramotnosť študentov vysokých škôl na Slovensku realizovali dotazníkový prieskum zameraný na meranie úrovne finančnej gramotnosti vysokoškolákov na Slovensku.

Dotazník zameraný na meranie úrovne finančnej gramotnosti vysokoškolákov študujúcich na vysokých školách na Slovensku bol distribuovaný v elektronickej podobe. Oslovení boli pedagogickí prodekan, resp. prorektor, verejných, štátnych, súkromných i zahraničných vysokých škôl pôsobiach na Slovensku s prosbou, aby sprístupnili svojim študentom požiadavku na vyplnenie anonymného dotazníka.

Celkovo bolo 805 platne vyplnených dotazníkov.

Dotazník mal päť častí: Sebahodnotenie; Prieskum OECD; Národný štandard finančnej gramotnosti; Štúdium zamerané na zvyšovanie finančnej gramotnosti; Socio-demografické údaje.

V týchto piatich častiach celkovo bolo formulovaných 115 otázok, z ktorých niektoré boli povinné, iné nepovinné a niektoré alternatívne.

Otázky formulované v časti Národný štandard finančnej gramotnosti boli zoskupené v súlade s témami Národného štandardu finančnej gramotnosti do 7 skupín: Človek vo sfére peňazí, Finančná zodpovednosť a prijímanie rozhodnutí, Zabezpečenie peňazí pre uspokojovanie životných potrieb príjem a práca, Plánovanie a hospodárenie s peniazmi, Úver a dlh, Sporenie a investovanie, Riadenie rizika a poistenie. V tejto časti dotazníka respondenti odpovedali aj otázky zamerané na platobné karty.

4. Výsledky a diskusia

Súčasťou dotazníkového prieskumu boli aj otázky zamerané na platobné karty. Skúmali sme či vysokoškooláci považujú platbu platobnou kartou za bezpečný platobný nástroj. Respondenti odpovedali hodnotením v intervale od 1 do 5, pričom jednotka znamenala vôbec nie a päťka celkom bezpečný. 2,1 % respondentov sa vyjadrili, že platobnú kartu vôbec nepovažujú za bezpečný platobný nástroj, teda na stupnici hodnotenia označili hodnotu 1; 12,1 % respondentov na stupnici hodnotenia označilo hodnotu 2; 28,9 % respondentov označilo hodnotu 3; 40,9 % respondentov hodnotu 4 a 16 % respondentov hodnotu 5, teda uviedli, že platobnú kartu považujú za celkom bezpečný platobný nástroj. Priemerná známka hodnotenia je 3,57.

Z 805 respondentov, ktorí bezpečnosť platobnej karty ako platobného nástroja hodnotili priemernou známkou 3,57 (známka 1 vyjadruje, že platobnú kartu vôbec nepovažujú za bezpečnú a známka 5 vyjadruje, že platobnú kartu považujú za celkom bezpečný platobný nástroj), 738 respondentov (91,7 %) uviedlo, že má platobnú kartu a zvyšných 67 respondentov (8,3 %) uviedlo, že platobnú kartu nemá.

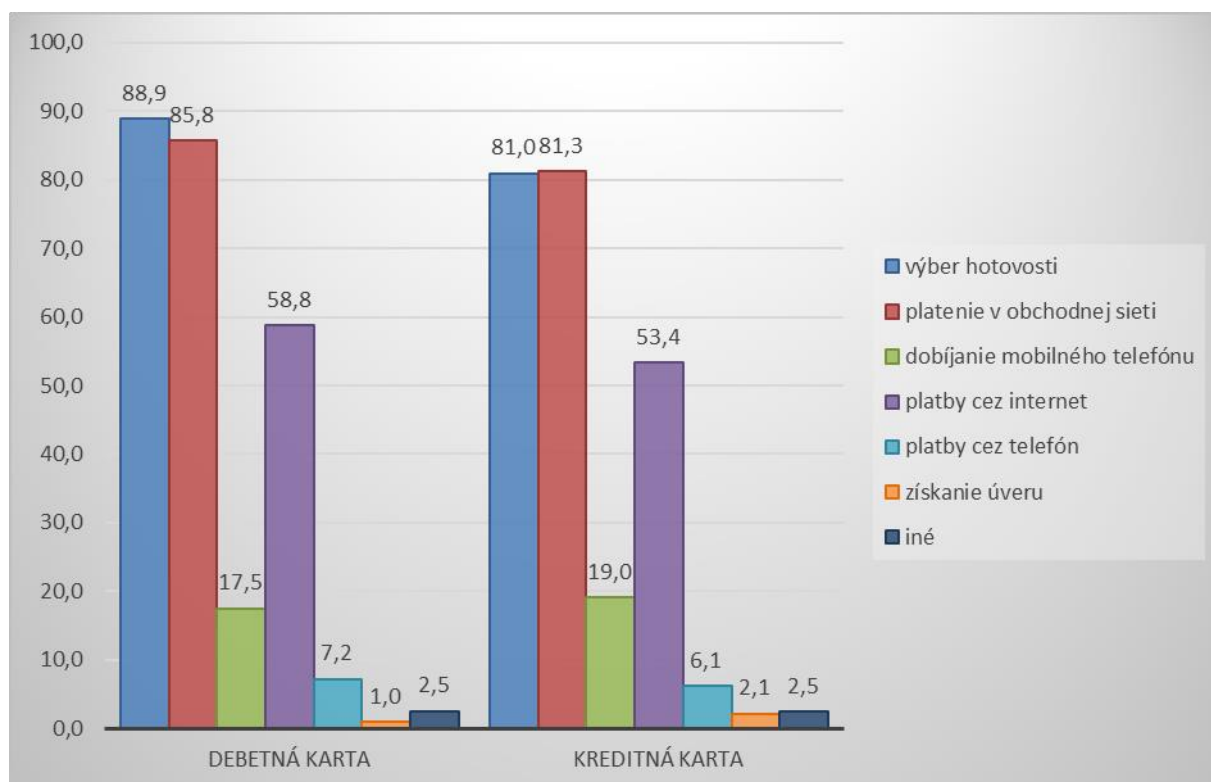
Zo 738 držiteľov platobnej karty 514 respondentov (69,6 %) uviedlo, že má debetnú platobnú kartu (platobnú kartu, ktorú banka vydala k účtu) a zvyšných 224 respondentov (30,4 %) uviedlo, že debetnú kartu nemá.

Zo 738 držiteľov platobnej karty 326 respondentov (44,2 %) uviedlo, že má kreditnú kartu a zvyšných 412 respondentov (55,8 %) uviedlo, že kreditnú kartu nemá.

Respondenti mali možnosť vyjadriť sa aj k tomu, na ako (na čo) využívajú debetné a kreditné platobné karty. Pri debetných aj kreditných kartách mali možnosť vybrať z ponuky siedmich možností využívania príslušnej platobnej karty, pričom mohli označiť aj všetkých sedem spôsobov využívania debetnej či kreditnej karty. To, že ako (na čo) vysokoškooláci využívajú platobné karty, ktorých sú držiteľmi je uvedené v nasledujúcom grafe (Graf 1 Využívanie debetných a kreditných kariet).

Z grafu vyplýva, že vysokoškooláci, drželia debetných kariet, debetné karty najviac, až na 88,9 % využívajú na výber hotovosti a na platenie v obchodnej sieti (85,8 %). Na treťom mieste je využívanie debetných kariet na platby cez internet. Obdobná je situácia aj pri využívaní kreditnej karty s tým rozdielom, že na platenie v obchodnej sieti využíva o 0,3 % vysokoškoolákov, držiteľov kreditnej karty, viac ako na výber hotovosti. Taktiež na treťom mieste je využívanie kreditnej karty na platby cez internet (53,4 % držiteľov kreditnej karty). Zarážajúci je podiel držiteľov kreditných kariet, ktorí ju využívajú na výber hotovosti, pretože kreditná karta nie je prioritne určená tento účel. Je potrebné zdôrazniť, že použitím kreditnej karty držiteľ kreditnej karty automaticky čerpá pôžičku, ktorá je úročená úrokovou sadzbou, ktorá spravidla prevyšuje úrokovú sadzbu krátkodobých úverov a ktorú bude potrebné splácať

bez ohľadu na to, že inštitúcie, ktoré vydávajú kreditné karty ponúkajú držiteľom kariet určité bezúročné obdobie, počas ktorých čerpané prostriedky neúročia a ak držiteľ karty splatí pôžičku podľa dohodnutých podmienok počas tohto obdobia, neplatí žiaden úrok. Navyiac aj ročná percentuálna miera nákladov pri kreditných kartách prevyšuje ročnú percentuálnu mieru nákladov pri ostatných spotrebiteľských úveroch. Ako príklad uvádzame: v treťom štvrtroku 2015 boli vykázané novoposkytnuté spotrebiteľské úvery prostredníctvom kreditných kariet v objeme 43 007 844 eur pri ročnej percentuálnej miere nákladov (ďalej RPMN) 21,11 %, pričom ostatné spotrebiteľské úvery so splatnosťou od 3 do 6 mesiacov boli poskytnuté v objeme 4 266 788 eur s RPMN 12,09 % a so splatnosťou nad 6 do 12 mesiacov v objeme 3 994 845 eur s RPMN 18,79 %. Ďalšie novoposkytnuté spotrebiteľské úvery bankami a pobočkami zahraničných bánk so zmluvnou splatnosťou nad 1 do 5 rokov boli poskytnuté pri RPMN 13,36 %, nad 5 do 10 rokov s RPMN 10,97 % a nad 10 rokov 2,87 %. [5].

Graf 1 Využívanie debetných a kreditných kariet

Zdroj: Vlastné spracovanie.

V ďalšej otázke zameranej na kreditné karty nás zaujímalo, či si vysokoškooláci, držiteľia kreditných kariet, uvedomujú aké (čie) finančné prostriedky využívajú pri platbe kreditnou kartou. Na otázku: „Pri platbe kreditnou kartou v obchode alebo pri výbere peňazí z bankomatu:“ 54,2 % respondentov držiteľov platobných kariet správne označilo odpoveď, že „držiteľ kreditnej karty nepoužíva vlastné finančné prostriedky“; 33,2 % nesprávne označilo odpoveď, že „držiteľ kreditnej karty používa vlastné finančné prostriedky tak ako v prípade debetných platobných kariet“ a až 12,6 % respondentov označilo odpoveď „neviem“.

Záver

Finančná gramotnosť a skúmanie úrovne finančnej gramotnosti populácie v poslednom období sa čím ďalej tým viac stáva predmetom záujmu mnohých ekonómov. Odborníci, inštitúcie, jednotlivé krajiny definujú finančnú gramotnosť. Príspevok poukazuje na niektoré

definície finančnej gramotnosti s dôrazom na definíciu, ktorá je uvedená v Národnom štandarde finančnej gramotnosti na Slovensku. Národný štandard finančnej gramotnosti, ktorý vzhľadom na vývoj situácie na finančnom trhu bol upravený a prispôbený novým požiadavkám je postupne implementovaný do vzdelávacieho procesu na základných a stredných školách na Slovensku. Implementácia by mala zabezpečiť, aby absolventi stredných škôl disponovali aspoň so základnými vedomosťami z oblasti financií, vrátane vedomostí o platobných kartách a správaní sa pri ich využívaní. Prieskum realizovaný v rámci uvedeného projektu VEGA bol zameraný na finančnú gramotnosť vysokoškolákov. Na základe výsledkov analýzy otázok z dotazníkového prieskumu zameraných na oblasť platobných kariet, ktoré boli zamerané na overenie vedomostí a správania sa vysokoškolákov ako časti absolventov stredných škôl a ktoré boli v súlade s Národným štandardom finančnej gramotnosti môžeme konštatovať, že vysokoškoláci majú medzery vo vedomostiach o spotrebiteľských úveroch a ani ich správanie nie je optimálne.

Na základe výsledkov prieskumu konštatujeme, že vysokoškoláci bezpečnosť platobnej karty ako platobného nástroje hodnotia priemernou známku 3,57 (zo stupnice od 1 do 5, pričom jednotka znamenala, že vôbec nie bezpečný a päťka znamenala, že je celkom bezpečný).

91,7 % z 805 respondentov je držiteľom platobnej karty. Z celkového počtu držiteľov platobnej karty 69,6 % uviedlo, že je držiteľom debetnej platobnej karty (platobnej karty, ktorú banka vydala k účtu) a 44,2 % uviedlo, že je držiteľom kreditnej karty.

Takmer 90 % držiteľov debetnej karty a viac ako 80 % držiteľov kreditnej karty príslušnú kartu využíva na výber hotovosti a platenie v obchodnej sieti. Zarážajúce je, že viac ako 80 % držiteľov kreditnej karty kreditnú kartu využíva na výber hotovosti, pretože použitím kreditnej karty držiteľ karty automaticky čerpá pôžičku úročenú úrokovou sadzbou, ktorá spravidla prevyšuje úrokovú sadzbu krátkodobých úverov a ktorú bude treba splácať. Aj priemerná ročná percentuálna miera nákladov pri kreditných kartách je vyššia ako pri krátkodobých úveroch. Takéto správanie sa držiteľov kreditných kariet v konečnom dôsledku môže vplývať na ekonomický vývoj.

Literatúra

- [1] MŠVVaŠ SR, MF SR. 2014. Národný štandard finančnej gramotnosti verzia 1.1. [online]. 2014 [cit. 2015-10-22], s. 3. Dostupné na internete: <<https://www.minedu.sk/data/att/6152.pdf>>.
- [2] SURVEY OF FINANCIAL LITERACY SCHEMES IN THE EU27 VT Markt/2006/26H - Final Report Marco Habschick, Britta Seidl, Dr. Jan Evers with cooperation of Doreen Klose and Yoshua Parsian Hamburg, November 2007, [cit. 2015-10-22], s. 8. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/capability/report_survey_en.pdf>.
- [3] MŠVVaŠ SR, MF SR. 2014. Národný štandard finančnej gramotnosti verzia 1.1. [online]. 2014 [cit. 2015-10-22]. Dostupné na internete: <<https://www.minedu.sk/data/att/6152.pdf>>.
- [4] SBA. 2007. Finančná gramotnosť na Slovensku – 2007. [online]. [cit. 2015-10-22]. Dostupné na internete: <<http://www.sbaonline.sk/files/subory/analyzy/verejne/Finacnagramotnost.pdf>>.
- [5] MF SR. 2015 Súhrnné informácie o údajoch o novoposkytnutých spotrebiteľských úveroch veriteľmi za 3. štvrťrok 2015. [online]. [cit. 2015-10-30]. Dostupné na internete: <<http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=6783>>.